

Makalenin Gönderim Tarihi: 05.05.2023

Makalenin Kabul Tarihi: 13.06.2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

TÜRKÇE VE ALMANCA “RENK” İÇERİKLİ DEYİMLERİN KARŞILAŞTIRILMASI¹

COMPARISON OF THE CONCEPT OF “COLOR” IN IDIOMS IN TUR- KISH AND GERMAN LANGUAGE

Mehmet Halit ATLI²

Elif DEMİR³

Özet

Bu çalışmada *Kavramsal Metafor Kuramı* çerçevesinde Türkçe ve Almandada *renk* kavramlarıyla oluşturulan kalıplaşmış metaforik ifadeler incelenmiştir. Zira kalıplaşmış metaforik ifadeler, toplumun yaşam biçimi yanı sıra dünya görüşünü barındırır. Bundan dolayı anadili ediniminde olduğu gibi ikinci dil ediniminde/öğreniminde de bunların normlara uygun öğrenilmesi son derece önemli ve gereklidir. Bununla birlikte bu ifadelerin bilişsel dürtü üzerindeki etkisi araştırılıp kalıtsal alakasız iki dil (Türkçe-Almanca) arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca insan beyninin algılama düzeneği ile bu düzeneğin dile yansması arasında bir ilişkinin olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Zira mevcut çalışmalar, özellikle renklerin sınıflandırılması hususunda bazı evrensel kısıtlamaların var olduğunu ve bu kısıtlamaların zamanla toplumlarda renk bilşi ve algılamada farklılığa neden olduğunu ileri sürer. Ancak bu evrensel kısıtlamaların kaynağının ne olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Bu konudaki genel kanı, sınıflandırmanın doğanın önerileri doğrultusunda geliştiği yönündedir.

Sonuç olarak Türk ve Alman kültüründe önemli yer edinen *renk* içerikli deyimler bu çalışmada karşılaştırmalı dilbilim yöntemi ile incelenmiş, çalışma sonucunda bazı farklılıklar bulunmuş olsa da temelde önemli benzerliklerin varlığı saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türkçe, Almanca, Renkler, Metaforik İfadeler, Deyimler

Abstract

In this study, stereotypical metaphorical expressions created with colour concepts in Turkish and German were examined within the framework of *conceptual metaphor theory*. In addition, the effect of these expressions on the cognitive

1 Bu çalışma, Mehmet Halit ATLI danışmanlığında Fırat Üniversitesi, İnsanî ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde gerçekleştirilen Türkçe ve Almandada Renk ve Sayı Deyimlerinin Karşılaştırmalı Çözümlemesi başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

2 Dr. Öğrt. Üyesi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-mail: mhatli@firat.edu.tr, ORCID ID: [0000-0002-3559-0763](https://orcid.org/0000-0002-3559-0763)

3 Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü yüksek lisans öğrencisi, E-mail: elifdemiralmanca@hotmail.com, ORCID ID: [0000-0001-5901-2039](https://orcid.org/0000-0001-5901-2039)

impulse was examined and the similarities and differences between two genetically unrelated languages (Turkish-German) were tried to be revealed. In addition, an attempt was made to determine whether there is a connection between the perceptual mechanism of the human brain and the reflection of this mechanism on language. Existing studies argue that there are some universal restrictions, particularly in the classification of colours, and that these restrictions cause differences in colour cognition and perception across societies over time. However, the source of these universal restrictions is not known. The general opinion on this subject is that the classification has evolved in line with nature stimuli.

As a result of this comparative study, it was found that although some of the colour-content idioms that occupy an important place in Turkish and German culture differ, there are significant similarities.

Keywords: Turkish, German, Colours, Idioms, Metaphorical Expressions

GİRİŞ

Kalıplaşmış metaforik ifadeler (İng. conventional metaphors), Antik Çağ'dan günümüze toplumsal iletişimde gündelik yaşamın vazgeçilmez bileşeni olmuştur. Zira klasik dilbilim kuramcılarında Aristoteles (MÖ. 384-322), kalıplaşmış metaforik ifadelerin söz sanatının (belagat) kaçınılmaz bileşenlerinden biri olduğunu varsaymıştır. Ancak onun bu görüşü, yirminci yüzyılın ikinci yarısında bilişsel bilim araştırmacıları tarafından kabul edilmemiş, ağır eleştirilmiştir. Özellikle bilişsel dilbilimci Lakoff & Johnson (1980), *Metaphors We Live By* adlı çalışmasında metaforik ifadelerin iletişimde kullanılan araçlardan biri olduğunu; ancak insan zihninin işlenişinin doğasının önplanda tutulması gerektiğini belirtir. Ayrıca bu çalışmada metaforik ifadelerin doğası ile bunların insan zihninde anlamlandırılması, kişinin deneyimlerinin doğasıyla doğru orantılı olduğu; kişinin kalıplaşmış ifadeleri algılama düzeneğinin düşünce ve diğer insanlarla ilişkiyi etkilediği için günlük yaşamın yanı sıra dünyaya bakış açısının şekillendirilmesinde merkezî öneme sahip olduğu öne sürülür. Bu düşünce *Conceptual Metaphor Theory/Kavramsal Metafor Kuramı* ile açıklanmaya çalışır ki, bu kurama göre insan beyninde kalıplaşmış ifadeleri algılama düzeneği vardır ve bu düzenek geniş ölçüde metaforik soyut anlatımları somutlaştırarak algılama eğilimindedir. Buna *kavramsal somutlaştırma* (İng. Conceptual embodiment) adı verilir (bkz. Lakoff & Johnson, 1980:3). Bunun yanı sıra *kavramsal yapı* (İng. conceptual structuring), *kavramsal uyum* (İng. conceptual integration) *kavramsal metafor* (İng. conceptual domain), *kavramsal metonimi* (İng. conceptual metonymy) vb. birbiriyle yakın ilişkili birçok terim bu kuramda genişçe tartışılarak ele alınır. Özellikle *kavramsal somutlaştırma* teriminin açıklanmasında kavramsal düzenlemede insan bedeni ile zihninin çevre ile etkileşime girdiği ve bu etkileşimin sonucunda gerekli anlamlandırmanın yapıldığı savlanır (Lakoff & Johnson, 1980; Turner, 1991; 1992; 1996; 2001; Evans, 2005-68; Bergen, Evans and Zinken, 2007).

Metaforik dilsel ifadelerin alt sınıflandırmalarından *renkler* insan beynindeki kavramsal algılama düzeneğinin işleniş ile toplumdaki kültür oluşumunun farklılaşmasında en seçkin belirtke kabul edilir. Bundan dolayı antropoloji, çeviribilim, bilişsel ve kültürel dilbilim başta olmak üzere birçok farklı alanda *renk* içerikli metaforik ifadeler/deyimler araştırma konusu yapılır. Özellikle Berlin & Kay (1969)'ın *Basic Color Terms*:

Their Universality and Evolution/Ana Renk Terimleri: Evrensellikleri ve Evrimi adlı çalışması bu alanda diğer araştırmaların da yapılmasının yolunu açar. Zira Berlin & Kay (1969), bu çalışmada *Sapir-Whorf Hipotezi* olarak bilinen bireyin düşünce ve eylemlerinin konuştuğu dil tarafından belirlendiği düşünceyi savlayan bilindik dilsel görecelik kuramına karşı çıkararak renklerin adlandırması konusunda evrensel anlayışı savunur. Evrensel anlayışa göre göreceli düşünce reddedilmeli; yalnızca on bir (11) ana renk bir düzen içerisinde belirtilmelidir. Berlin & Kay (1969:495)'a göre bu düzen; beyaz, siyah, kırmızı, yeşil, sarı, mavi, kahverengi, mor, pembe, turuncu ve gri hiyerarşisi şeklinde olmalıdır (Berlin & Kay, 1969:70). İnsanlar, dünyadaki tüm renkleri aynı şekilde görmelerine ve algılamalarına rağmen somutlaştırmada -aynı kültür içerisinde olsalar bile- homojen bir yol izlenmediği yapılan karşılaştırmalı çalışmalarla ortaya konulmuştur. Bir başka anlatımla renklerin insan beyni tarafından algılanma düzeneği aynı şekilde çalışmamaktadır (bkz. Lakoff & Johnson, 1980).

Kalıplaşmış renk içerikli metaforik ifadeler, hem dilin vazgeçilmez yapı taşlarından hem de yabancı dil öğreniminde akıcılığın ve dile hâkimiyetin göstergesi kabul edildiğinden öğrenilmesi/edinilmesi gerekir. Çünkü herhangi bir dilin ikinci/yabancı dil olarak öğrenilmesi sürecinde o dilde bulunan bu tür ifadelerin normlara uygun kullanılmasının erek dilin standardına uygun öğrenilmesine katkı sağlayacağına inanılır. Zira birçok metafor, dilin içerisine uzun yıllar sonucu iyice kabul görek yerleşmiş deyimlerdir ve deyimler dili kullananlar tarafından uzun yıllar boyunca benimsenerek kullanılagelir. Ayrıca bu ifadeler dilde doğallığın, duruluğun ve akıcılığın göstergesi kabul edildiği gibi az ve öz konuşma ile uzun bir açıklamanın önüne geçilmiş olur.

İnsan, dil dünyasına özellikle de yabancı dil dünyasına daldığında, hedef dildeki renk içerikli deyimleri standarda uygun anlamının ne kadar zor olduğunu hemen fark eder. Bilhassa renklerin sembolik gücünün kalıplaşmış ifadelerde ortaya çıkması bu konuyu daha anlaşılabilir hale getirir. Göstergebilimin, renk içerikli kalıplaşmış bir ifadenin seçilerek yapılır olması, bu tür ifadeleri anlamının ne kadar güç ve girift olduğunu izah etmek için yeterli olsa gerek (bkz. Erkman-Akerson, 2005:85-87).

Bu çalışma ile şu sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır: Doğal dillerdeki kalıplaşmış ifadeler tek mantıkla mı yoksa farklı bir mantıkla mı oluşturulur? Yabancı dil öğreniminde/öğretiminde kalıplaşmış ifadelerin yeri ve önemi nedir? Türkçe ve Almancada *renk* sözcüklerini içeren kalıplaşmış ifadeler birbirine benzer, yakın ya da farklı anlamda mı kullanılır? Bu dillerdeki kalıplaşmış ifadeler arasında benzerlik/yakınlık ve farklılık var mıdır, varsa nelerdir? Kalıplaşmış ifadeler aracılığıyla kişinin bakış açısı, dünya görüşü vb. çıkarımlar yapılabilir mi?

Her dilin öğrenilmesinde/edinilmesinde dilbilgisi kuralları ve sözcük dağarcığına hâkim olmak kadar deyim, atasözleri vb. kalıplaşmış metaforik ifadelerin de doğru kullanımı son derece önemlidir. Çünkü kalıplaşmış metaforik ifadeler, dilin ruhunun dışarıya yansımasıdır; dile canlılık, yoğunluk, hareketlilik ve ahenk katar. Bir dilin tam manada anlaşılması için o dilin inceliklerinin -eşdizim, deyim, atasözleri gibi- bilinmesi gerekir. Özellikle yabancı dil öğrencileri, kalıplaşmış metaforik ifadelerin anlamlarını kavrayıp normlara uygun kullanılmaları durumunda iletişimde kopukluk meydana gelir. Bu kopukluk, genellikle yanlış anlamlandırma bazen de yanlış kullanım sonucu ortaya çıkar. Tüm bu nedenlerden dolayı bu konunun özellikle Türkofon Almanca öğrenciler için ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı insanın atasının ortak olduğu gerçeğinden yola çıkarak, birbirlerinden uzak, birbirini doğrudan etkilemeyen kültürlerde inanç, ahlak, yaşam biçimi, kutsal değerler, ifade biçimi, fikir ve ülkü bazında bazı ortak çıkış noktalarının olabileceğini; bu noktaların hangi aşamada birleşip hangi aşamada ayrıldığını belirlemektir. Ayrıca Türkçe ve Almandaki *ana renk* terimlerinin kalıplaşmış metaforik ifadeleri analiz edilerek genetik açıdan hiçbir ortak yönü olmayan bu iki farklı dil ve kültürün temel kavramsal metaforları arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak hedeflenir.

Dilbilimde yaygın kullanılan yöntemlerden olan karşılaştırma, görünüşte farklı olan iki şeyin farklı ya da benzer yönlerini ortaya çıkarma neticesinde daha bilinçli bir öğrenme gerçekleştirmektir. Zira farklı bir dilin, inancın, kültürün temelinde yatan olguları anlamak, onları yönlendiren ve farklılaştıran unsurları tespit etmek, ortak bir temelin var olup olmadığını keşfetmek, birbirine tamamen zıtmiş gibi görünen olguların ve varlıkların birbiriyle yüzde yüz örtüşmesine de diğeri olmadan kendi varlığının da eksik kalacağını kavra(t)mak, karşılaştırma yöntemiyle mümkündür.

Her iki dilin konuşulduğu kültürdeki gizil gücü dışa vuran deyim ve eşdizimlerin tümü bu çalışmanın evrenini oluşturur. Ancak çalışmanın evrenini araştırma imkânı bulunmadığından, örneklem Türkçe ve Almandaki *renk* ifadelerini içeren deyimlerle sınırlanmıştır. Bu deyimlere ulaşmak için belirli bazı sözlükler taranmıştır. Türkçe deyimler için *TDK'nin Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*⁴ temel alınmıştır. İhtilaf durumunda Aksoy (1988)'un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Püsküllüoğlu (1998)'nin *Türkçe Deyimler Sözlüğü*nden de yararlanılmıştır. Almanca deyimler için ise *Wörterbuch für Redensarten, Redewendungen, idiomatische Ausdrücke, Sprichwörter, Umgangssprache* (<https://www.redensarten-index.de/suche.php>) yararlanılmış, İhtilaf durumunda Wander (2008)'in *Deutsches Sprichwörter Lexikon*, Röhrich (2001)'in *Das große Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*, Friederich (1966)'in *Moderne Deutsche Idiomatik* ile *DUDEN Redewendungen* (2020) sözlüklerine başvurulmuştur.

1. GENEL ANLAMDA RENKLER

Renklerin evrenselliği çokça tartışılan bir konudur. Aslında renk körü olmayan sıradan insanlar, aynı fizyolojik renk görme yetisiyle yaratılmıştır ve Mollon (1999:4743-4745), sağlıklı insanların 2,3 milyon rengi birbirinden ayırt etme yetisine sahip olduğunu belirtir. Ancak insanoğlunun böylesi devasa renkleri tanıma yetisine sahip olmasına karşın diller arasında ana renklerin deyimler içerisinde kullanılmasında çıkan anlamlandırmada büyük çeşitlilik vardır. Anlamlandırmadaki bu çeşitlilik *görecelik* (İng. relativism) ve *evrensellik* (İng. universalism) olmak üzere iki ana bakış açısı etrafında kümelenir. Bu iki bakış açısının ilki, 1970'li yıllara kadar süren anadilin baskın olduğu düşünce biçimidir. İkincisi yani evrensellik görüşü ise günümüzde en yaygın kabul edilen düşünce biçimidir. Bu görüştekilere göre renk içerikli metaforik ifadeler kültürel, dinî, maddî ve manevî açılardan ele alınmalı, benzerlik ve farklılıklar varsa ortaya konulmalıdır. Ayrıca renkler kendi içerisinde evrensel anlamda belirli bir düzen içerisinde sıralanmalıdır. Bu sıralama özetle şöyle olmalıdır: Beyaz,

4 TDK, Deyimler Sözlüğü, Genel Ağ, <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/> [Mart 2022 itibariyle 11.209 deyim]

siyah, kırmızı, yeşil, sarı, mavi, pembe, mor, kahverengi, turuncu ve gri. Konuşulan dilin, konuşan kişide düşünme ve algılama biçimini etkilediği bilinir. Diller arasında dilbilgisi ve kelime dağarcığındaki farklılıkların insan bilişinde farklılıklara neden olduğunu savlayan Sapir-Whorf Varsayımından (görecelik görüş) hareketle farklı dillerin aynı kavram için farklı terimler kullanması doğaldır (Davies & Corbett, 1997:493).

Berlin & Kay (1969:494-495)'a göre, diller arasında ana renklerin algılanmasında önemli bir farklılık yoktur. Zira 20 anadil konuşucusu üzerinden yaptıkları bir araştırmadan elde ettikleri verilere göre -ki bunların arasında dünyanın en büyük dilini konuşanlar da vardır- ana renklerin algılanmasında önemli bir farklılık bulunamamıştır. Ayrıca Berlin & Kay (1969), dillerin ana renk açısından değişebileceğini öne sürer ve yaptıkları araştırma sonucuna göre dillerin büyük çoğunluğunun iki ile on bir arasında değişen sayıda ana renk terimine sahip olduğunu ortaya koyarlar. Bu araştırmaya göre Türkçede üçü ana renk (*kırmızı, sarı, mavi*), üçü ara renk (*yeşil, turuncu, mor*) olmak üzere toplam altı renk vardır. Hint-Avrupa dil ailesine mensup Almandada da ana renkler altı tanedir. Ancak bu dildeki ana renkler ana ve ara renk sınıflandırması yerine *saf* (Alm. Unbunten; bunlar *siyah ve beyazdır*) ve *saf olmayan* renkler (Alm. Bunten; bunlar *kırmızı, mavi, sarı ve yeşildir*) şeklinde sınıflandırılır. İki dildeki ana renkler arasında böylesi bir sınıflandırma renklerin algılama temeline dayandırılır.

Berlin & Kay (1969), 45 farklı dil ailesinden 110 dil -ki bu bunların çoğu bir alfabeye dahi sahip değildir- her dilden 25 konuşmacı ile bir görüşme yapar. Elde ettikleri verilere göre ana renk terimini aşağıdaki ölçütlere göre tanımlar:

- Ana renkler tek sözcüklüdür. Bir başka ifadeyle renklerin anlamı kelimeyi meydana getiren parçalardan yola çıkarak tahmin edilebilir olmalıdır. Dolayısıyla *kahverengi* bir ana renk olamaz.
- Bir rengin yan renkleri ana renge dâhil değildir. Örnek; *kızıl* rengi *kırmızıya* dâhil edilemez.
- Bir rengin sınırları belirli bir nesne/grupla sınırlandırılmaz. Yani *sarışın* bağımsız bir renk olamaz. Çünkü bu renk terimi söylendiğinde karşıdaki kişide psikolojik bir etki bırakılır.

Berlin & Kay (1969), ana renk terimlerin toplamda 11 tane olduğunu ve bunların önemine göre sıralanışının *beyaz – siyah – kırmızı – yeşil – sarı – mavi – kahverengi – pembe – mor – turuncu – gri* şeklinde olması gerektiğini belirtir. Bu kısa teorik arka plandan hareketle metaforik dilin tematik ve temsili grubu olan renkler, kültürün en belirgin yönleri kabul edildiğinden dilbilimsel, bilişsel, kültürel ve çeviribilimsel alanlarda incelenmelidir. Çünkü her dil ve kültürde olduğu gibi Türk ve Alman kültüründe de renkler maddî, manevî, millî ve dinî anlamda birçok kalıplaşmış metaforik ifadede kullanılır.

2. METAFORİK İFADELERDE SINIFLANDIRMA

Kalıplaşmış metaforik ifadeleri inceleyen bilim dalına *deyimbilim* denir ki bu disiplinin çalıştığı birimler genellikle *simgesel birimler*dir. Bu birimlerin tanımına bakıldığında metaforik ifadelerin *deyimsel birim öbeği* kavramıyla paralellik arz ettiği görülür. Bir başka anlatımla her iki kavramın aynı sözcüklerle tanımlandığı/

açıklandığı görülür. Halbuki bilimin birincil işlevi bu tür belirsizliği ortadan kaldırmaktır. Bunun için birçok farklı çalışma yürütülmüştür. Bu çalışmaların başında Piirainen (2008,213:215)'in çalışması gelir ki burada *deyimsel birim öbeği* kavramı şu şekilde tanımlanır: *Belirli bir sınıflandırmayı gerektiren birden fazla sözcüğün birlikte kullanılmasından oluşan söz öbeği*. Piirainen (2008, 213:215), deyimsel birim öbeğini beş alt türe ayırarak bir sınıflandırma. Bu sınıflandırmaya göre:

1. **Deyim (İng. Idiom):** Bu kavramı tanımlamaya çalışan ancak birbiriyle çelişen farklı yaklaşımlar vardır. Bu kavramı tanımlamaya yönelik tüm girişimlerin, iki temel yaklaşım çerçevesinde kümelendiği görülür. Bu yaklaşımların ilki, deyim veya deyimsel ifadelerin işlevselliğine ilişkin genel ya da özel bir karşıtlık sistemine dayanır. İkinci yaklaşım ise, sınırları sezgisel olmayan yapısal deyimlerdir. Yapısal deyimler genellikle mecaz anlamlıdır ve geleneksel deyimler bu gruba dâhil edilir.
2. **Benzetme (İng. Similarity):** Benzetmeler, genel deyim ölçütlerini karşılasa da aslında klasik deyim sınıfından ayrı incelemek gerekir. Tüm benzetmeler sınıfının geleneksel deyimler zümresine ait olduğu düşünülmüştü. Ancak aşağıdaki örneklere bakıldığında bunların farklı kategoriden deyimler olduğu anlaşılır. Benzetmeler bir şeye özgü bir özelliğin birine ve/veya bir şeye benzetilmesi, onlarla karşılaştırılmasıdır. Yani bir parçacık (*gibi* veya *benzeri* sözcükler) aracılığıyla bağlanan belirli bir karşılaştırma yapısına sahiptir.
3. **Eşdizim (İng. Collocation):** Piirainen(2008)'in iddia ettiği gibi; *Ya sabitliklerine veya kullanım kurallarına bakılmaksızın genel olarak kelimelerin birlikte ortaya çıkışı, ya da alışılmış bir şekilde birlikte meydana gelen kelime birleşimi şekilde anlaşılmasına denir.*
4. **Atasözleri (İng. Proverb):** Paremiyoloji (İng. paremiology) adı verilen kendisine ait bağımsız bir disiplini bulunan özlü ifadeler bütününe denir. Atasözleri, diğer söz öbeklerinden ayıran en önemli belirtke *evrensel gerçeği ifade ettiğine inanılan genel ifadeler* olmalarıdır. Bunlar aynı zamanda tam cümle biçiminde ifade edildikleri için herhangi bir değişime uğramazlar.
5. **İletişimsel Tümcebirim veya Pragmatik Deyim (İng. Communicative Phrasemes or Pragmatic Idioms):** Piirainen (2008), bu terim için farklı kavramlar kullanır. Bu kavram ile diğer kavramlar arasındaki sınırın ne olduğu her zaman net değildir. Ancak iletişimsel tümcebirimlerin *iletişim araçları* ve ana işlevlerinin *söz edimlerinin oluşturulması* olduğunu söyler (Piirainen, 2008:213-215).

2.1 Kültürel Biliş ve Kavramsallaştırma

Biliş, kültürle doğrudan temas halindedir. Sperber ve Hirschfeld (1999), kültürün iki nedenden dolayı bilişle yakından temas halinde olduğunu söyler. Birincisi; kültürel varlığın önemli bir bölümünün insanın bilişsel yeteneklerinin etkisinde olmasındandır. İkincisi; günümüz toplumlarının kültürel yaşamının kültür ve biliş arasındaki ilişkiyi vurgulayan kültürel ve bilişsel etkinliktir. Sharifian (2008:190)'a göre kültürel biliş, bireylerin zihinlerinde homojen değil heterojen şekilde yer alır ve bireyleri aşan bir boyutu olduğundan zaman ve mekân kavramlarını farklı şekilde içerir.

Brown (1994:13), kültürel kavramsallaştırmada dil ve kültürün birbirinden ayrılmaz olduğunu söyler. Ona göre dil, kültürün, kültür ise dilin bir parçasıdır. İkisinin birbiriyle iç içe geçmesinden ne dilin ne de kültürün öneminden herhangi bir şey eksilmez. Dil ve kültür arasındaki bu ilişkinin sembolik bir ilişki olduğu görüşünü savunan Nida (1998:29)'ya göre, dille söylenen her bir dilsel birimin/deyimden kendine özgü tanımlama, adlandırma, gerçek ve yan anlam(lar)ı vardır. Kültürle yakın ilişki içerisinde olan deyimler -neredeyse- tüm dillerde geniş yer kapsar ve çoğunlukla yan anlamda kullanılır. Kövecses (2005), *Metaphor in Culture: Universality and Variation* isimli çalışmasında şöyle der:

Kültürlerin anlaşılması için dünya dillerinin ve bunların konuşulduğu kültürlerin yanı sıra dili kullanan bireylerin kültürlerindeki metaforik evrensellik ve çeşitlilik sorunu, dünyadaki en karmaşık dilsel sorunlardan biridir (Kövecses, 2005:294).

Kövecses (2005)'in ifade ettiği gibi evrensel deyimler her dilde bulunabilen değişimcilerdir. Ancak bir deyimden evrensel olup olmadığını belirlemek için dünya çapında konuşulan 4000-7000 dili incelemek gerekir ki bu son derece zor bir iştir. Bu nedenle *dilsel metaforlar* yerine yalnızca *kavramsal metaforlar* araştırılmalıdır, çünkü bunlar hem doğrudan kültürle ilişkilidir hem de düşüncenin şekillenmesinde etkin rol oynar. Sharifian (2003)'nın da belirttiği gibi iki farklı kültüre mensup bireylerin aynı kavram üzerinde farklı fikir ve algılamaları olduğu gibi aynı kültürden gelen bireyler arasında da farklı fikir ve algılamalar vardır. Kültürel biliş sonucu oluşan kavramlar, insanların dünyasının çeşitli yönlerini ve deneyimlerini yorumlaması sonucu üretilir. Sharifian (2007:34), kültürel kavramsallaştırmaları bir kültürel grubun üyeleri arasındaki etkileşimden ortaya çıkan, zaman ve mekânla sınırlandırılmaksızın söylenerek aktarılan ve yeniden ifade edilen deneyimleri kavramsallaştırmanın kültürel olarak inşa edilmiş yolları şeklinde tanımlar. Bireyin kültürel kavramsallaştırması, kültürel toplumun bireyleri arasındaki etkileşimden ortaya çıkar. Bu durum aynı kültürel toplumun bireylerini ortak/benzer düşünmeye ve hareket etmeye sevk eder. Ayrıca Sharifian (2003:198)'ın belirttiği gibi söylem belirteçler, söz edimleri, deyimler, metonimler vb. kültürel kavramsallaştırmalar farklı dilsel birim ve düzeyler olarak kabul edilir. Bu dilsel yapılardan deyimler kültürel kavramsallaştırmaların ortaya çıkarılmasında araştırılması gereken alandır. İki veya daha fazla toplumun kültürel kavramsallaştırmaları arasındaki benzerliklerini/farklılıklarını göstermek için metaforik dilin karşılaştırmalı analizi bilişsel dilbilim çerçevesinde yapılır.

Deyimbirimler, konuşmanın birimleri olduğu gibi kültürün taşıyıcısıdır da. Zira kültürün rolü bilişsel ifadeler olan deyimlerdeki varlığı oldukça belirgindir. Piirainen (2008:207), çeşitli çalışmalarda deyimlerin kültüre özgü, kültürel işaretler, kültürel önem, kültürel bağ gibi çeşitli birimlerle karşılandığını belirtir. Piirainen (2008)'in bu tanımını dinî açıdan örneklendirmek gerekirse İslamiyet ve Hristiyanlık dünya genelinde tanınan büyük dinlerden ikisidir ve bu dinlerin kavramları her iki toplumda da (özel) ad olarak kullanılması verilebilir. Cami, kilise, papaz, oruç, yortu vb. kavramlar Türkçede de Almancada da yer bulur. Ancak bu dinlerin toplumlarının kendileri için önem verdikleri kavramları toplumun dilinde ayrıntılı bir adlandırması vardır. Örneğin Türkçede sık kullanılan ve Türk toplumunun bireylerinin çoğunun bildiği *hafız, imam, müezzin, abdal, fakih, sufi, bekaşi, hicret, mesh etmek, gusül* vb. dinî kavramları Türkçe öğrenen bir Alman; *Kaplan, Vikar, Kutte, Advent, Tonsur, Eisheligen* vb. kavramları Almanca öğrenen bir Türkofona tamamen yabancıdır ve hedef dildeki bu kavramların sözcük karşılığını anadillerinde bulamazlar.

Dobrovol'skij & Piirainen (2005:22) ve Piirainen (2008:210) tarafından önerilene göre deyimleri belirlemede yer alan beş tür kültürel etken vardır. Her iki kaynakta da bu beş etken üç ana başlık altında incelenir. Bu başlıklar: *Zihinsel Etkenler* (1-2-3), *Maddî Etkenler* (4), *Sosyal Etkenler* (5)dir.

1. *Metinsel Bağımlılık*: Burada ögeler tanımlanabilir bir metin kaynağına indirgenerek izlenir. Bu ögeler çoğunlukla, uygun ifade birimlerine dönüşebilen alıntı ve/veya atıflara imada bulunan söz öbekleridir. Bu alanın en büyük kaynak eserlerinden biri, Yahudiler için Tevrat; İslam dünyası için Kur'an; Türkçe için Kaşgarlı Mahmud veya TDK; Almanca için DUDEN'dir.
2. *Bilim Öncesi Dünya Anlayışı*: Buradaki bileşenleri, bilim öncesindeki anlayış gibi kişilerin zihinlerinde tasavvur edebildikleri sözcük kavramlarına atfedilir. Dobrovol'skij & Piirainen (2005)'in sözleriyle, bunlar değişmeceli kavramsal alanların parçasıdır. Daha spesifik tanımlanırsa, bu bileşenler eski/batıl inanç, muska/üfürükçülük, halk hekimliği gibi alanla ilgilidir. Kavramsal metaforlar *humoral patoloji* de içerir. Örnek: öfke > yeşil renk; kıskançlık > sarı renk; huzur > *mavi* renk ile bağdaştırılır. Humoral Patoloji Kuramı, deyimlerin oluşturulmasında kullanılan yaygın bir kaynak alanıdır.
3. *Kültürel Semboller*: Kültürel sembollerle ilgili deyimler, kültürün bütün değişmeceli birimlerine değil de tüm bileşenlerinin tek bir parçasına dayanır. Bir başka deyişle kültürel sembolleri bilmek için bir kelimenin tümcebirimde kullanılan belirli bir kelimenin kültürel anlamını bilmek gerekir. Semboller anlam, mitoloji, din, güzel sanatlar, popüler gelenekler vb. kültürel alanlara da uzanır. Bu kavram, bilim öncesi dünya anlayışına benziyor gibi görünse de aslında ondan farklıdır. Çünkü bunlar kültürel bilgiyi taşıyan bütünün parçası ile ilgilenir (Piirainen, 2008:211).
4. *Dünyevî Kültür*: Hem şimdiki hem de geçmiş zamanın günlük yaşamının yönlerini ele alır. Buradaki tümcebirim bileşenleri, maddesel çevrenin tüm yönleri dâhil olmak üzere belirli bir kültüre atfedilir (Dobrovol'skij & Piirainen, 2005:22).
5. *Kültürel ve Sosyal Etkileşim*: Bu kültür tipinde tek topluluk ve kültür içindeki sosyal etkileşim önemli bir yere sahiptir. Bu tür deyimlerin anlamı, sosyal hayat sonucu elde edilen bilgiler sayesinde anlaşılır. Göstergebilimsel jest ve mimikler, cinsiyete özgü yasak, tabu, betimleme vb. alt kategoriler burada yer alır (Dobrovol'skij & Piirainen, 2005:212).

2.1.1 Deyimler (Ing. Idioms)

American Heritage Dictionary of Idioms, *belirli bir dilin gramer açısından kendine özgü olan veya öğelerinin tek tek anlamlarından anlaşılamayan konuşma biçimini* idiom olarak tanımlar (<https://ahdictionary.com/word/search.html?q=idiom>). Bu tanım, deyimbirimlerin doğası ve sayısı ile ilişkilendirilir ve aynı zamanda ileri düzeyde deyimsellik hakkında bilgi verir. Bu yüzden Piirainen (2008:213) deyimleri *tümcebirimler içerisindeki en düzensiz grup* olarak adlandırır. Mel'çuk (1995:167) deyim terimini, dilin genel kuralları tarafından anlamı, anlamsal olarak yüklenmiş yapı bilimsel özellikleri ve varsa sözdizimsel konfigürasyonları

olan anlatımın kurucu sözcük birimlerinin anlamlarından çıkarılamayan çok sözcüklü ifadeler olarak tanımlar. Bunun dışındaki diğer kaynaklara bakıldığında deyim tanımlarının çok fazla değişmediği hepsinde anlamının net ve kolay anlaşılır olmadığı görülür.

Tümcebilimin tanımlayıcı ölçütlerinin belirlenmesinde olduğu gibi deyimlerde de genel geçerliliği olan bir tanım yapılmalıdır. Langlotz (2006:2)'a göre bu kavramı belirleyen tanımlar belirli bazı ölçütler içermelidir. Bu ölçütler şunlardır:

1. *Kurumsallaşma (Institutionalization)*: Deyimin toplumdaki bilinirlik derecesini ifade eder.
2. *Birliktelik (Compositeness)*: Deyimler çok kelimeli birimlerdir ve bu kavram çok kelimeli deyim birimlerin sayısı ve yapısıyla ilgilidir.
3. *Dondurulmuşluk (Frozenness)*: Anlatımın sözlükbilimsel durumunu temsil eder. Deyimlerin sözdizimsel, biçimdizimsel ve sözcüksel sınırlandırılması anlamına gelir.
4. *Anlamsal Birliktesizlik (Non-Compositionality)*: Ölçütlerin sonuncusu ve aynı zamanda da en önemlisi olan anlamsal birliktesizlik, deyimbirim bileşenlerinin teker teker anlamlarının anlaşılmasında, yeni anlamlar kazanmasını niteler.

Deyimbirim hakkında yapılan tanımların çoğu yukarıdaki ölçütleri temel alır. Bu konuda değinilmesi gereken bir diğer husus da deyimbirimler arasındaki anlamsal birliktesizliktir. Deyimbirimler arasındaki anlamsal birliktesizliğin tamamen opak olması gerekmez. Zira birçok yerde somut eylemin kullanıldığı dil dışı bilgiden anlamsal birliktelik çıkarmak mümkündür. Cacciari (1993:39) şeffafsızlıktan şeffaflığa uzanan dört tür deyim varlığına ilişkin bir nazariyeyi ileri sürer. Bu nazariyenin ilki, anlaşılması güç deyimlerdir ki, bu deyimlerin normlara uygun anlaşılması için bir açıklama yapmak gerekir. Açıklama olmadan anlaşılmazlar. Bunlara *opak deyimler* (İng. opaque idioms) denir. İkincisi, *geriye dönük şeffaf deyimlerdir* (İng. retrospectively transparent idioms). Bu tür deyimlerin anlamı kısmen şeffaf olduğundan ek açıklamalara gerek olmadan doğrudan ya da dolaylı belirlenebilir. Üçüncüsü; anlamına benzeşim veya değişmeceli yöntemle ulaşılan tamamen şeffaf deyimlerdir (İng. transparent idiom). Sonuncusu ise yukarıda ismi anılan üç deyim türünün toplamından oluşan *mecazî şeffaf deyimlerdir* (İng. figuratively transparent idioms) (Cacciari & Glucksberg, 1995:44; Baranov & Dobrovol'skij, 1996:411).

3. TÜRKÇE VE ALMANCADA RENK İÇEREN İFADELERİN ANLAMSAL KARŞILAŞTIRILMASI

Bu başlık, tarama sonucu ulaşılan verilerin çözümlemesi niteliğinde olacağından *beyaz, siyah, kırmızı, yeşil, sarı, mavi, pembe, mor, kahverengi, turuncu* ve *gri* renklerinden en az birini içeren Türkçe ve Almanca kalıplaşmış metaforik ifadelerin incelenmesinden oluşmaktadır. Burada tarama sonucunda ulaşılan Türkçe ve Almanca renk içerikli deyimler hem anlamsal hem de sayısal olarak karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma, önce

Türkçe-Almanca renk içerikli metaforik ifadelerin sayısal tasnifi; sonra da anlamsal karşılaştırma başlığı altında iki alt ana başlık altında yapılmıştır. Anlamsal karşılaştırma, her bir renk için dört alt başlık altında ayrı ayrı yapılmıştır. Bu başlıklar sırasıyla şunlardır:

- Olumlu anlamlı metaforik ifadeler,
- Olumsuz anlamlı metaforik ifadeler,
- Yansız anlamlı metaforik ifadeler ile
- Hem olumlu hem olumsuz anlamlı metaforik ifadeler şeklinde sıralanmıştır.

3.1 Bulgular ve Verilerin Değerlendirilmesi

Bireyin ve toplumun duygu ve düşüncelerin kelimelerle ifade edemediği anlarda kullandıkları, kimi zaman talihi kimi zaman talihsizliği simgeleyen ve mantıkta kullanılan *renklerin* metaforik ifadelerdeki yeri ve önemi bu çalışmada karşılaştırmalı olarak incelendi. Çalışma sonucunda her iki dildeki *renk* içerikli metaforik ifadelerin tasniflenmesiyle ortaya çıkan sonuç özetle şöyledir: Renk içerikli metaforik ifade sayısı Türkçede 204; Almancada 191 olmak üzere iki dilde toplam 395 tanedir. Bu iki dilin kimi renk metaforik ifadelerinde farklılık olmasının başat nedenlerine aşağıda ayrıntılarıyla değinildi. Bu ifadelerin dile ve içeriğine göre ayrıntıları aşağıdaki tablo ve grafikler üzerinde sunuldu. Çalışmada incelenen Türkçe ve Almancada *renk* içerikli ifadelerin sayısal verileri şöyledir:

Tablo 1. Türkçe ve Almancada Renk İçerikli Metaforik İfadelerin Sayısal Verileri

Renk	Türkçe	Almanca	Toplam
Beyaz	53	36	89
Siyah	82	46	128
Kırmızı	29	31	60
Yeşil	9	26	35
Sarı	20	5	25
Mavi	4	27	31
Pembe	5	6	11
Mor	2	1	3
Kahverengi	0	4	4
Turuncu	0	0	0
Gri	0	9	9
Toplam	204	191	395

Tarama sonucu ulaşılan Türkçe ve Almancada *renk* içerikli metaforik ifadeler arasındaki anlamsal benzerlik ve farklılıklara değinmeden bir arada verildi. Bu tablodan da anlaşılacağı üzere her iki dilin renk içerikli deyim

sayısında büyük oranda benzerlik olduğu görüldü. Ancak bu benzerliğin kimi renklerde (Örnek: Almancada 9, Türkçede 0 deyimle sahip *gri* rengi gibi) önemli oranda farklılık arz ettiği tespit edildi.

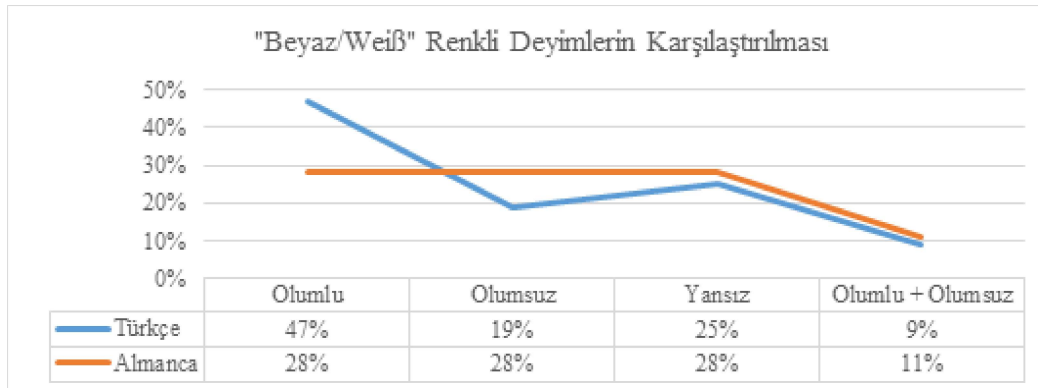
İki dildeki kalıplaşmış metaforik ifadelerin karşılaştırılmasıyla anlamsal farklılığın ortaya çıkması kaçınılmazdır. Ancak her ne kadar metaforik ifadeler arasında anlamsal farklılıklar bulunsa da sınır tanımayan insanların birbiriyle kurdukları etkileşim ve iletişim sayesinde kültürlerarası bir geçiş de vardır ve bu geçişten dolayı benzerlikler daha fazladır. Türk ve Alman kültüründeki renk içerikli ifadeler genel anlamda incelendiğinde bazı farklılıkların olması yanı sıra benzer ve/veya yakın anlamlı ifadelerin çoğunlukta olduğu bu çalışma ile saptandı. Ayrıca aynı anlama gelen fakat farklı söylemle oluşturulan ifadelere de rastlandı. Almancadaki kalıplaşmış metaforik ifadelerin yapısal ve söz dizimsel olarak Türkçeye göre farklılık arz ettiği, bu farklılığın Türkçeye kıyasla daha fazla çeşitlilik gösterdiği tespit edildi. Örnek: *rotsehen* (kırmızı görmek) Almancada fiil olarak deyimleşmişken, Türkçedeki eşdeğeri olan *gözünü kan bürümek* deyimini isim+isim+fiil şeklinde deyimleşmiştir. Bunun dışında renk içerikli ifadeler için şu sonuçlara da ulaşılmıştır:

- Her iki dilin deyimlerinde sık kullanılan ve kültürel anlamda olumsuzluk ifade eden renk *siyah/schwarz*tır. Bu rengin ardından deyimlerde ikinci ve üçüncü sırada en sık kullanılan renkler Türkçede *beyaz* ve *kırmızı*, Almancada *rot* ve *weiß*dir. Her iki dilin kültüründe de *beyaz/weiß* daha çok olumlu, *kırmızı/rot* olumsuz anlamlarla ilişkilendirilir. Siyah rengin zıddı beyazdır ve bu iki karşıt rengin kendi aralarındaki zıtlık ilişkisinden ötürü her iki dilde de ikisini bir arada içeren deyimler vardır. Bu zıtlık, iyi-kötü veya olumlu-olumsuz anlam vermek amacıyla kullanılır. Almancadaki *die Weissen müssen für die Schwarzen büssen*; *der eine sagt weiss, der andere schwarz*; *der eine will weiss, der andere schwarz*; *weiss ist sein Rock und schwarz sein Herz*; Türkçede (*birinin*) *ak dediğine kara* demek; *ak akçe kara* gün içindir; *akı karası geçitte belli olur*; *akın* (beyazın) adı (var), *karanın* (esmerin) tadı (var); *akla karayı seçmek*; *ak koyunun kara kuzusu da olur*; *akı* ak, *karası* kara; *ak* göt (don, bacak) *kara* göt (don, bacak) kara geçit başında (hamamda) belli olur vb. deyimler bu ikiliğe örnektir.
- Türkçede *beyaz*, *siyah* ve *kırmızı* renklerin eş anlamlıları olan *ak*, *kara* ve *al/kızıl* ile daha fazla deyim üretilmiştir. Bunun nedeni, bu eş anlamlıların Türk kültür tarihinde eskiden beri kullanılıyor olmasıdır. Ayrıca *beyaz* renk içerikli deyimler vücut uzuvlarıyla birlikte kullanılır ki bunların en belirginleri saç, sakal, yüz, alın ve göz uzuvlarıdır. Örnek: (*bir işte*) *saç sakal ağartmak*, (*bir işten*) *yüz (yüzünün) akıyla çıkmak*, (*birinin*) *yüzünü ağartmak*, *gözünü ağartmak*, *alını açık yüzü ak*, *ak gözlü*... Almancada buna benzer olarak *weiß* (beyaz) yerine *blank* ve *bläss* kelimeleri kullanılır. Bir diğer husus *beyaz/ak* renk içerikli deyimlerin Türkçede genellikle fiil (Örnek: *ağarmak*); Almancada ise sıfat veya isim olarak kullanılır. *Siyah* renk içeren Türkçe deyimler de gönül/kalp, baş, diz, göz, bağır ve yüz uzuvlarıyla birlikte kullanılır. Örnek: *kalbi kararmak*, *gözü kararmak*, *kara bağır*, *yüzü kara*, *kara gönüllü*, *karabaş*... Her iki dilde de siyah renk içeren deyimler çoğunlukla sıfat biçiminde kullanılır. Örnek: *der schwarze Block*, *der schwarze Mann*, *kara mi-zah*, *kara yazı*... *Kırmızı/rot* renk içeren deyimler hem Türkçede hem Almancada çoğunlukla sıfat görevli kullanılır. Örnek: *die rote Liste*, *rote Woche*, *eine rote Socke*, *kırmızı liste*, *kırmızı bülten*, *kırmızı oy* vb.
- Her iki dilin kültür ve tarihinde önemli yer edinmediğinden deyimlerde kendisine yer bulamayan renk

turuncudur. Yine deyimlerde kendisine az ve/veya hiç yer bulamayan renk(ler) Türkçede *gri* (0) ve *kahverengi* (0); Almandada ise *mor* (1) ile *kahverengi* (4)'dir. Renklerin deyimlerde kullanım sıklığı özetlenecek olursa Türkçede sırasıyla *siyah*, *beyaz kırmızı*; hiç kullanılmayan renkler ise *turuncu*, *gri* ve *kahverengidir*. Almanca deyimlerde en sık kullanılan üç renk sırasıyla *schwarz*, *rot*, *weiß*; az kullanılanı ise *orange*, *violett* ve *braundır*. Her iki dilin renk içeren deyimlerine genel bakıldığında Türkçede renklerin sayısının daha fazla olduğu görülür.

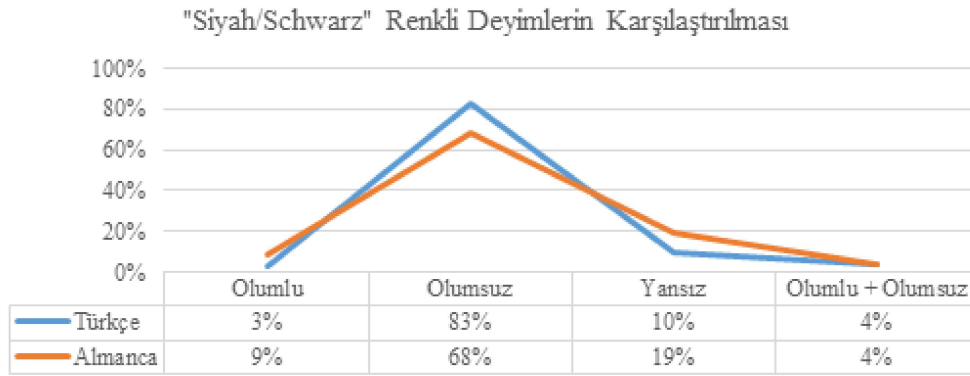
- Her iki dilde de erillik *mavi*, dişilik *pembe* renk ile ifade edilir. Ayrıca *mavi* Türklere nazar, kem göz gibi olumsuz anlam çağrıştırırken Almanlarda olumlu bir anlam çağrıştırır.
- *Yeşil*, her iki toplumda din ve doğa ile ilişkilendirilmiş olup olumlu anlam barındırır.
- *Sarı*, her iki toplumun kutsal kitaplarında geçmekte olup kültürlerinde olumlu ve olumsuz anlamda kullanılır.

En çok deyim bulunan üç rengin her iki dilde anlam bakımından karşılaştırılmasını gösteren grafik ve bu grafiğe ait yorumlar aşağıda verilmiştir.

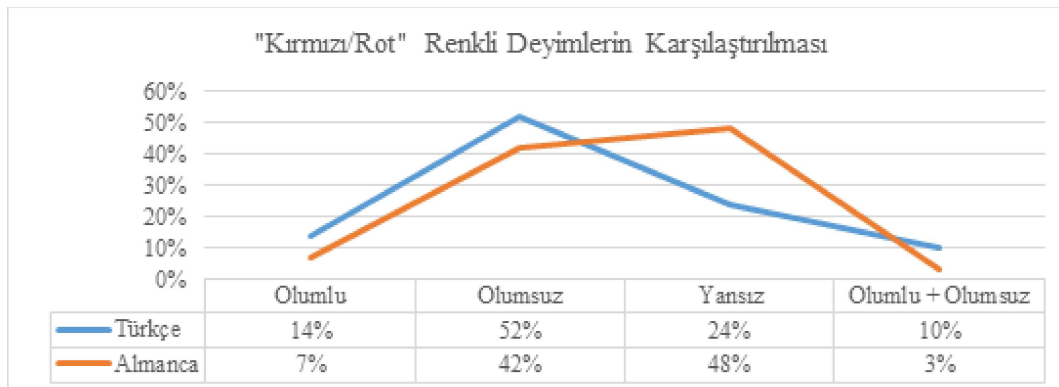
Grafik 1: *Beyaz/Weiß* Renkli Türkçe ve Almanca Deyimlerin Karşılaştırılması

Yapılan tarama sonucunda Türkçede *beyaz* renk içeren toplam 53, Almandada *weiß* renk içeren toplam 36 deyime rastlanılmıştır. Rastlanılan bu deyimlerin Türkçe ve Almandada anlamlarına göre dağılımı incelenmiş olup çıkan sonuçlar bir üst grafikte gösterilmiştir. Bu grafikten de anlaşılacağı üzere *beyaz/weiß* rengi ihtiva eden olumlu anlamlı deyimlerin oranı Türkçede; olumsuz, yansız ve hem olumlu hem olumsuz anlamlı deyimlerin oranı ise Almandada daha fazladır. Bu renkle ilgili hem yansız hem de olumsuz anlamlı deyimlere yalnızca Almandada rastlanılmıştır ki bunların oranı Almandada %5'tir. Ancak Türkçede bu anlamda hiçbir deyime rastlanılmamıştır. Sonuç olarak *beyaz/weiß* renkli deyimlerin karşılaştırılmasında Türkçe deyimlerin anlamsal olumluların çoğunlukta; diğer dört kategoride ise Almanca deyimlerin çoğunlukta olduğu anlaşılmıştır.

Grafik 2: *Siyah/Schwarz* Renkli Türkçe ve Almanca Deyimlerin Karşılaştırılması

Yapılan taramada Türkçede *siyah* renk içeren toplam 82, Almancada *schwarz* renk içeren toplam 47 deyimle rastlanılmıştır. Rastlanılan bu deyimlerin Türkçe ve Almancada anlamlarına göre dağılımı incelenmiş olup çıkan sonuçlar yukarıdaki grafikte gösterilmiştir. Bu grafikten de anlaşılacağı üzere bu deyimler anlamlarına göre dört ayrı kategoriye ayrılarak incelenmiştir. *Siyah/schwarz* rengi içeren olumlu ve yansız anlamlı deyimlerin oranı Türkçeye göre Almancada daha fazladır. Olumsuz anlamlı deyimlerin oranı Almancaya oranla Türkçede daha fazladır. Hem olumlu hem olumsuz anlamlı deyimlerin oranında ise %4 ile her iki dilde bir eşitlik söz konusudur. Sonuç olarak *siyah/schwarz* renkli Türkçe-Almanca deyimlerin anlamsal karşılaştırılmasında Türkçe deyimlerin sayısal olarak fazla oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca bu rengi ihtiva eden olumlu anlamlı deyimlerin her iki dilde de oranının az olduğu, olumsuz anlamlı olanların ise fazla olduğu belirlenmiştir.

Grafik 3: Kırmızı/Rot Renkli Türkçe ve Almanca Deyimlerin Karşılaştırılması

Yapılan tarama sonucunda Türkçede *kırmızı* renk içeren toplam 29, Almancada *rot* renk içeren toplam 31 deyimle rastlanılmıştır. Rastlanılan bu deyimlerin Türkçe ve Almancada anlamlarına göre dağılımı incelenmiş olup çıkan sonuçlar yukarıdaki grafikte gösterildiği gibidir. Bu grafikten de anlaşılacağı üzere deyimler anlamlarına göre dörde ayrılmıştır. *Kırmızı/rot* rengi içeren olumlu, olumsuz ve hem olumlu hem olumsuz anlamlı deyimlerin oranı Almancaya göre Türkçede daha fazladır. Yansız anlamlı deyimler ise Almancada daha fazladır. Sonuç olarak *kırmızı/rot* renkli Türkçe ve Almanca deyimlerde bakımından genel olarak Almanca fazla

olsa da anlamsal açıdan karşılaştırıldığında dört kategoriden üçünde Türkçe deyim oranı fazladır.

SONUÇ

Dillerin, toplumlarda kültür, gelenek ve düşünce tarzını yansıttığı muhtelif araştırmacılar tarafından sıkça dile getirilir. Bunlardan biri Almanların ünlü düşünürü Humboldt'tur ki o, dil-toplum ilişkisi için şöyle der: *Dil, bir ulusun kültür düzeyini gösteren en iyi araçtır. Ancak kendi diline dayanan, kendi dilinde ilerlemeler yapan bir ulus gerçek bir kültürün de yaratıcısı olabilir* (Akt. Akarsu, 1998:7). Dil, kendiliğinden olup gelişen bir ürün değildir. Bilakis toplumsal uzlaşa ile ortaya çıkan ve zaman içerisinde gelişen bir olgudur. Bir toplumun ferdi, kendi toplumunun kullandığı dilden ötürü onların dünya görüşünden mutlaka etkilenir. Kişi, yabancı bir dili ileri düzeyde bilse bile, o dilin dünya görüşü içerisine girmesi kendi anadili tarafından baskılanır. Zira birey, içerisinde yoğrulduğu ilk dil ile kültürün kodlarıyla yaşar ve düşünce yapısı da yaşadığı toplum içinde inkişaf eden dil ve kültürle birlikte gelişir. Dolayısıyla dil toplumla beraber gelişen bir olgudur. Her dil, kendine özgü bir düşünce biçimine sahiptir ve bu o dili anadili olarak konuşan kişinin gerek zihninin içeriğini ve fikriyatını gerekse edindiği izlenimler yığınına şekillendiren kalıptır.

Sonuç olarak bu çalışma ile hem Türk hem Alman kültüründe önemli yer edinen *renk* içerikli metaforik ifadeler karşılaştırmalı dilbilim yöntemi ile incelendi. Çalışma sonucunda her iki dilin bu tür ifadeleri arasında bazı farklılıklar tespit edilmiş olursa da temelde önemli benzerliklerin varlığı saptandı. Özellikle renklerin sınıflandırılması ve biliş üzerindeki etkisine ilişkin yapılan tartışma, önemli ayrımları ortadan kaldıran geleneksel *evrensellere* karşı *görelilik* çerçevesi dâhilinde açıklığa kavuşturulabilindi. Bilindiği gibi renklerin sınıflandırılması konusunda evrensel kısıtlamalar vardır. Bu kısıtlamalar, zamanla diller arasında renk bilişi ve algısında farklılıklara neden oldu. Evrensel kısıtlamaların kaynağı kesin olarak belirlenememiştir; ancak görünen o ki bunun kültürün bir önerisi olduğudur. Son olarak rengin *kategorik algısının* neden farklı olduğu bu çalışma ile pekâlâ tam anlamıyla anlaşılabilmiş değildir.

KAYNAKÇA

Akarsu, Bedia (1998). *Dil-Kültür Bağlantısı*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü-1/Atasözleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Baranov, A. N. and Dobrovoľskij, D. O. (1996). Cognitive modeling of actual meaning in the field of phraseology. *Journal of Pragmatics*, (25), 409-429.

Bergen, Benjamin K. Bergen, Evans, V., Zinken, J. (2007). *The Cognitive Linguistics Reader*, Advances in Cognitive Linguistics içinde (s. 263-266). Editörler: Evans, Vyvyan, Zinken, London: Equinox Publishing.

Berlin, B. & P. Kay (1969). *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Brown, H. D. (1994). *Principles of language learning and teaching*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall Regents.

Cacciari, C. (1993). *The place of idioms in a literal and metaphorical World*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.

Cacciari, C. and Glucksberg, S. (1995). *Imaging Idiomatic Expressions: Literal or Figurative Meanings?*

Hillsdale: Taylor & Francis.

Davies, I. R. L., and Corbett, G. G. (1997). A cross-cultural study of colour grouping: Evidence for weak linguistic relativity. *British Journal of Psychology*, 88(3), 493–517. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8295.1997.tb02653.x>

Dobrovoľskij, D. and Piirainen, E. (2005). Cognitive theory of metaphor and idiom analysis. *Jezikoslovlje*, 6 (1), 7–35.

Erkman-Akerson, F. (2005). *Göstergebilime Giriş*. Studien zur deutschen Sprache und Literatur, 0 (18). <https://dergipark.org.tr/pub/iuaded/issue/1050/11883>

Evans, V. (2005). *The Structure of Time Language, meaning and temporal cognition*, University of Sussex John Benjamins Publishing Company Amsterdam/Philadelphia.

<http://tdkterim.gov.tr/atasoz/>

<https://ahdictionary.com/word/search.html?q=idiom>.

<https://www.duden.de/suchen/dudenonline/Redewendungen>

<https://www.redensarten-index.de/suche.php>

Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in culture: Universality and variation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.

Langlotz, A. (2006). *Idiomatic creativity: A cognitive-linguistic model of idiom-representation and idiom-variation in English*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.

Mel'čuk, I. (1995). Phrasemes in language and phraseology in linguistics. *Idioms: Structural and psychological perspectives*, 167-232.

Mollon, J. D. (1999). Color vision: Opsins and options. *Proceeding of the National Academy of Sciences*,

(96), 4743-4745.

Nida, E. (1998). Language, culture, and translation. *Foreign Languages Journal*, 115(3), 29-33.

Piirainen, E. (2008). *Figurative phraseology and culture*. Phraseology: An Interdisciplinary Perspective içinde (s. 207-228). Editör: Granger, S. ve Meunier, F., Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.

Püsküllüoğlu, A. (1998). *Türkçe deyimler sözlüğü*. Ankara: Arkadaş Yayınları

Röhrich, L. (2001). *Das große Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*. Freiburg: Herder Verlag.

Sharifian, F. (2003). On cultural conceptualizations. *Journal of Cognition and Culture*, 3(3), 187-207. <https://doi.org/10.1163/156853703322336625>

Sharifian, F. (2007). *L1 cultural conceptualizations in L2 learning: The case of Persian-speaking learners of English*. Ed. Sharifian, F. & Palmer, G. B., Applied cultural linguistics içinde (s. 33-52). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Sharifian, F. (2008). *Distributed, emergent cultural cognition, conceptualisation, and language*. Editör: Frank, R. M. Dirven, R. Ziemke, T. & Bernárdez, E., *Body, Language, and Mind (Vol 2): Sociocultural Situatedness*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.94.2687&rep=rep1&type=pdf>

TDK, Deyimler Sözlüğü, Genel Ağ, <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/> [Mart 2022 itibariyle 11.209 deyim]

Turner, M. (1991). *Reading Minds: The Study of English in the Age of Cognitive Science*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Turner, M. (1992). *Design for a theory of meaning*, Editör: W. Overton and D. Palermo, The Nature and Ontogenesis of Meaning içinde (s. 91-107). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Turner, M. (1996). *The Literary Mind*. Oxford: Oxford University Press.

Turner, M. (2001). *Cognitive Dimensions of Social Science*. Oxford: Oxford University Press.

Wander, von K. F. W. (2008). Deutsches Sprichwörterbuch-Lexicon. <https://woerterbuchnetz.de/?sigle=Wander#0>.